

הלכה למעשה

הרב אליעזר יהודה וולדינברג
ד"ר אלי יוסף שוסהיים.

העישון בהלכה – שו"ת

ירושלים עיה"ק תובכ"א
ה' שבט תשמ"ב

לכבוד
ידידי ומכובדי
הרה"ג הנודע שמו בשערים
מוה"ר אליעזר וולדינברג שליט"א
רח' מזור 8
ירושלים 94359
אחדשכת"ר

כפי שידוע למעלת כת"ר, הנני משמש כרופא בעיה"ק ירושלים כבר הרבה שנים ועיקר עיסוקי בצורבא מרכנן ושומרי תורה ומצוות.

כואב הלב שדוקא בציבור זה נפוץ ביותר העישון של סיגריות אשר כמוהו כגחלי רתמים וכבר הוכח כמאה עדים שהוא מזיק בצורה חמורה ביותר לבריאות הגוף ועלול לקצר את החיים ח"ו.

הנני רואה חובה לעצמי לעשות כמיטב יכולתי למנוע את העישון בעיקר אצל הצעירים שעדיין לא התמכרו להרגל זה, וכן להשפיע על המעשנים הותיקים לחדול מלעשן.

כחלק מפעולותי בנידון כתבתי מאמר מפורט על הנזקים הרציניים הנגרמים עקב העישון, כשאני מסתמך על הרבה עבודות מחקר רציניות, סטטיסטיקות וכן על נסיוני במשך 18 שנה.

הנני משוכנע שההצלחה כמניעת והפסקת העישון בציבור שומרי תורה ומצוות, תלויה בראש וראשונה בהתיחסותם של פוסקי ההלכה בנידון.
ולכן, נפשי בשאלתי, האם אין לאסור את העישון ע"פ ההלכה?

הנני מצרף את הכתבה של "סיכוני בריאות בעישון".*
אודה לכת"ר על תשובתו.

מוקירו ומכברו

ד"ר אלי יוסף שוסהיים

לכבוד מכובדי היקר הרופא המהולל היר"ש
ד"ר אלי יוסף שוסהיים נ"י

שלום ורב ברכה.

יקרת מכתבו מתאריך ה' שבט קבלתי רק השבוע, וזוהי סיבת איחור תשובתי
אליו עד היום, ועמו הסליחה.

עברתי בתשומת לב מרובה על מאמרו הארוך על "סיכוני בריאות בעישון"
שצורף למכתבו, ונענה למבוקשו הנני להשיב לו בזה את תוות דעתי על הנושא
מנקודת ההלכה הנלענ"ד.

א) נדהמתי ונבהלתי וממש רעדה אחזתני עקב הסברתו המעמיקה והבהירה,
וראיותיו הרפואיות המופתיות, והוכחותיו הממשיות, המעידות כמאה עדים
שהעישון של סיגרות כמוהו כגחלי רתמים לגוף, כי "הוא מזיק בצורה חמורה ביותר
לבריאות הגוף של המעשן". וכי העישון עלול ממש לקצר את החיים ח"ו, וסופר
ומונה מספרים מבהילים מהסטטיסטיקה המתפרסמת מדי פעם המצביעה ומראה
באצבע על התוצאות החמורות ביותר מריבוי העישון, ואשר בכנפיה — הסטנינים
נופלים קרבנות לרוב, והרבה יותר מעשרות אלפים ורבבות אנשים ברחבי העולם
באים עליהם כחתף (כתוצאה מזה) בשטחי הגוף ואבריו השונים ובעיקר באברי
הנשימה והריאות, גידולים ממאירים, וכן, נפחת-הריאות, ברונכיטיס כרונית, היזיקים
ללב ולכלי הדם, התכווצויות בקיבה ובמעיים, ועוד ועוד. עד כי הרופאים גזרו אומר
כי "העישון הוא הקוטל הראשון של האנושות".

לאור זה נראה ברור ללא צל של ספק כי אין מקום להתברך בלב (כפי שאחרים
רוצים לומר כן) ולהורות כי היות והעישון רבים דשים בו אם כן יש להחיל על זה
המאמר חז"ל בכמה מקומות על מנהג עולם במקום שיש לחוש לסכנה, שפסקו פסקם
ואמרו: "והאידינא דדשו בו רבים שומר פתאים ד". דלא אמרו כן אלא במקומות דלא
נתגלה בהתם, והמציאות לא הראתה על היפוכו של דבר, ואדרבא ראו שרבים וכן

* הכתבה על "סיכוני בריאות בעישון" פורסמה בשני המשכים בגליונות "המחנה החרדי" י"ג טבת
תשמ"ב וי"ב טבת תשמ"ב.

שלימים עברו ולא ניזוקו (עיין לדוגמא במסכת יבמות ד' י"ב ע"ב ודף ע"ב ע"א וכן בע"ז דף ל' ע"ב), אבל בכגון הנידון שלפנינו אשר בעיקר בעשרות השנים האחרונות לאור המחקרים המדעיים והרפואיים השונים נתגלו בממדים מבהילים היזיקי הגוף המרובים והמסוכנים אשר העישון גורם בכנפיו, והתודעה הזאת גם יצאה כבר טבעה בעולם עד כדי כך שבכמה מדינות גדולות ועצומות יצא החוק מאת ממשלותיהם על חובת ציון אזהרה על כל תפיסות סיגריות האומרת "הרופא הממשלתי הראשי מזהיר את המעשנים שהעישון מסכן את בריאותם ומזיק לה". ואני קורא כעת דו"ח ממשלתי אמריקאי, ומטעם הרופא האמריקאי הראשי שהתפרסם דוקא השבוע בכ"ע האומרת "יותר ממאה אלף אמריקנים ימותו השנה מסרטן בגלל שעישנו סיגריות", וכן כי "עישון סיגריות הוא כיום הגורם העיקרי לתמותה ממחלת הסרטן בארה"ב" ושאינן פעולה בה יכול אדם לנקוט על מנת להוריד את סכנת הסרטן בצורה יותר אפקטיבית (השפעתית) מאשר הפסקת העישון. אם כן בודאי ובודאי שאבסורדי הוא להעלים עין מכל זה ולהפטיר כלאחר יד ולומר כי גם על כגון זה נאמר שומר פתאים ד'.

ב) על כן צדק כבר במאמרו שאדרכא על כגון דא יש להחיל פסקו של הרמב"ם בפ"ד מהל' דיעות ה"א שפוסק ואומר: דהואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא וכו' לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף. ולא עוד אלא שיש להחיל על זה גם פסקו של הרמב"ם (בפי"א מה' רוצח ושמירת נפש ה"ה) שפוסק וז"ל: הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהן ואומר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד בכך מכין אותו מכת מרדות עכ"ל. זאת אומרת שמוטל גם על אחרים להניע אותו מכך בכל האמצעים שבידיהם.

וכדברי רמב"ם אלה נפסק להלכה גם בשו"ע חושן משפט סי' תכ"ז סעי' ט' (והמעניין שהוא הסעיף האחרון המסיים דיני חו"מ) וז"ל: כל העובר על דברים אלו וכיוצא בהם ואמר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד בכך מכין אותו מכת מרדות, והנוהר מהם תבא עליו ברכת טוב עכ"ל. והבאר הגולה שם בסק"ס מסתפק אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן, אבל הלבוש בחו"מ שם פשיטא ליה שהוא מדאורייתא, ומסיים בלשון: מכין אותו מכת מרדות שהרי עבר על איסור דאורייתא דכתיב "השמר לך ושמור נפשך וגומר" (אלא דמפשטות דברי הרמב"ם הנ"ל שמתחיל את ההלכה הזאת בלשון: הרבה דברים אסרו חכמים וכו' משמע דס"ל דהאיסור הוא מדרבנן, ואכמ"ל).

ג) ומצינו אחד מיוחד שיצא להתריע נגד העישון כבר לפני עשרות שנים, ה"ה הכהן הגדול מאחיו הגה"צ בעל התפ"ץ חיים והמשנ"ב ז"ל. והוא לו בספרו ליקוטי אמרים פרק י"ג, דמדי דברו והטיפו על הרעות הכבודות אגב העישון, שעיי"כ קובעים א"ע לדבר דברים בטלים ולה"ר, בזבוז זמן ובזבוז כספים וכו'. מוסיף וכותב וז"ל: ואגב דאתי לידו אודות עישון הסיגארין, נדבר קצת אודות זה, הנה כמה רופאים גזרו ואמר שכל מי שהוא אדם חלוש אסור להרגיל את עצמו בזה שמחליש כוחותיו, ולפעמים נוגע גם לנפשו, והנה דברתי כמה פעמים עם חלושי כח אודות זה, וענו לי שגם הם יודעים ומכירים בעצמם שהעישון קשה להם. אך מפני שהורגלו בזה מכבר קשה להם לפרוש מזה, ואמרתי להם מי התיר לכם להרגיל עצמכם על כך, אמת חז"ל

אמרו (בכ"ק צ"ב) החובל בעצמו אעפ"י שאינו רשאי פטור (כי למי ישלם אם לא לעצמו) אבל על כל פנים הלא אמרו שאינו רשאי לחבול בעצמו, ראשית משום ונשמרתם לנפשותיכם, ועוד, דין הוא, דהלא תבל ומלואה של הקב"ה ולכבודו בראנו ונותן לכל אחד בחסדו כח כפי צרכו לתורתו ולעולמו, ועיך ירשה העבד לעשות לעצמו כפי רצונו הלא הוא שייך לאדונו, ואם על ידי העישון נגרעו כוחותיו בודאי יתבע לבסוף לדין על זה דהלא עשה זה ברצון לבו ולא באונס עכ"ל. ויעוין עוד בספרו זכור למרים פרק כ"ג, דכשגם שם מדבר מרעת העישון מפנים שונים, מפטיר בתוך דבריו בפשיטות וכותב בלשון "שחוך מה שהם מזיקים לגוף כידוע עוד גורמים היוזם לנשמתו בביטול תורה" יעוי"ש.

הרי לנו דברים כדרכונות מפי הפוסק המקובל הח"ח זצ"ל על האיסור החמור של העישון כשזה מזיק לגוף, ולא עלה על דעתו שיש לומר בזה שומר פתאים ה' הואיל ורבים וכן שלמים מעשנים, אלא פסק פסקו הברור כי אם על ידי העישון יגרעו מכוחותיו בודאי יתבע לבסוף לדין על זה."

וד"ק של הח"ח זצ"ל הנאמרים בהגבלה על אדם חלוש כפי שגזרו הרופאים שבזמנם עוד בטרם שנתגלה היקף היוזיקו. כהיום הזה שנתגלה בהתו של העישון במלוא חריפות רעלו ונראו בעליל עצומי הרוגיו וריבוי חלליו, חלים המה איפוא על כל בני האדם, הגם שלא נראים חלושי כח, והחובה על כל או"א לחוש ולחוס על נפשו לפן יתבע לבסוף לדין על זה אם על ידי העישון יגרעו עי"כ מכוחותיו או שיפול חלילה כתוצאה מזה לידי איזה מחלה, או שיגרעו משנות חייו ח"ו, ולכן יתן אל לבו לשמור את עצמו מכל משמר מהעישון ומעשנו היוצא ממנו השם ישמור, ומוצא קן לו בגוף האדם ומשחית כל חלקה טובה שבפנימיותו.

(ד) וחומרת האיסור שמסביר אותו הגה"צ הח"ח זצ"ל כמבואר לעיל, אני מוצא בית אב לו בדברי הרמב"ן בפ"ח מהל' סנהדרין ה"ו שפוסק שלכן הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות, וכפי שמסביר הרדב"ז שם שהוא זה "לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקב"ה שנא' הנפשות לי הנה הילכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו" עיי"ש. ותואם והולם אפוא הסברו של הח"ח זצ"ל שכותב "דאיך ירשה העבד לעשות לעצמו כפי רצונו הלא הוא שייך לאדונו" והיינו כנז' שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקב"ה. וכמו כן נמצא בית אב ליתר דברי ההסבר של הח"ח זצ"ל, בבאר הגולה בחו"מ שם אות צ' שכותב וז"ל: ונלענ"ד הטעם שהזהירה תורה על שמירת הנפש הוא מטעם שהקב"ה ברא את העולם בחסדו להיטב להנבראים שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו וכו' וליתן להם שכר טוב בעמלם, והמסכן את עצמו כאילו מואס ברצון בוראו ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו ואין לך זלזול אפקירותא יותר מזה עכ"ל. ורואים בעליל שדברי הח"ח זצ"ל בזה המה תרומה מדבריו הנפלאים של הבאר הגולה הנז', ועל זה יש עוד להוסיף, שגם דברי הבאר הגולה כלולים המה בדברי הרמב"ם הנפלאים והקצרים בפ"ד מהל' דיעות שמסביר, דהואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא "שהרי אי אפשר שיביין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה". לכן, ממשיך

הרמב"ם וכותב, "צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הנפש", והיינו כנז' בבאר הגולה, כדי שיוכל עי"כ לעבוד עבודתו יתברך בדרך קיום מצוותיו ותורתו ולהכיר גדולתו.

באשר על כן נעלנ"ד שיש מקום נרחב לאסור את העישון על פי ההלכה, וביחוד להורות בזה איסור-מנע, היינו למנוע עישון אצל אלה שעדיין לא התמכרו להרגל זה של העישון שאז קשה כבר הפרישה ומזיקה ג"כ לפעמים לעצביו וכדומה. וזקוק למאמצים גדולים כדי לפרוש מהרגלו, ואשר למעשה הוא צריך אעפ"כ לפרוש בכל הדרכים והאמצעים.

ה) ובהיות שכב' במאמרו הנפלא כותב שבמחקרים האחרונים שנעשו מתברר כי האנשים הנמצאים בקרבת מעשן במקומות סגורים, כגון מקומות עבודה, אולמות, כלי רכב, וכדומה, הם נהפכים למעשנים פאסיביים, וזה עלול להביא אותם לנזקים בדרכי הנשימה, לשיעול, ואפילו לדלקת הסימפונות והריאות, דבזה ההשפעה לרעה איננה רק למעשנים אלא גם לילדיהם ולסביבה בה הם חיים. לכן ברצוני להוסיף בזה, כי המעשנים במקומות ציבוריים, כגון בישיבות, מקומות עבודה ומקומות ציבור וכדומה, הזכות לפי ההלכה לכל אחד ואחד הנמצא והצריך להמצא שם להתנגד למעשנים ולדרוש מהם לא לעשן בהיות שזה מזיק פחות או יותר גם לסובכים אותו ולנמצאים במחיצתו, דדבר זה שעשן מזיק לגוף האדם ויכול למחות על כך, ושזה אחד מהדברים שלא מועיל בזה אפילו חזקה, מקור בית אב לו בסוגית הגמ' במסכת בבא בתרא ד' כ"ג, ונפסק כן להלכה ברמב"ם בפ"א מה' שכנים ה"ז, וכן בחו"מ סי' קנ"ה סעי' ל"ו. וכי שמסבירים שם טעמו של דבר "לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזקין אלו וחזקתו שאינו מוחל שהזיקו היוזק קבוע". ויעוין בחו"מ שם סעי' ל"ז שנחלקו המחבר והרמ"א בעשן שאינו תדיר, דהמחבר סובר דלכתחילה מצי לעכב אפילו בעשן שאינו תדיר, והרמ"א סובר דבעשן שאינו תדיר אפילו לכתחילה לא יוכל למחות (ובל' דלא הי' קיטרא חיובא דיומא לאו תדיר הוא). והש"ך סב"ק י"ט מכריע לפסוק בזה כהמחבר, והגרע"א מובא בפ"ת שם סק"ז דעתו כהרמ"א. ויעוין"ש בנחיבות המשפט ס"ק ס"ז דדעתו נוטה כהש"ך, וחוז' מזה מוסיף וכותב, דאפילו אי לא הוי רק מחלוקת הפוסקים, מכל מקום בפלוגתא דרבוותא על המזיק להביא רע"י עי"ש.

ועוד יעוין בספר חושן אהרן על חו"מ שכותב לומר שכל פלוגתתם של המחבר והרמ"א הוא רק כשאין דבר הניזוק לעת עתה אבל אי ההיזק הוא במציאות לפנינו גם עשן כל שהוא יודו כו"ע דיכול למחות עי"ש. ובנידוננו י"ל דנקרא דההיזק הוא במציאות לפנינו.

ולמעשה בישיבות, ובמקומות מלאכה, נקרא בכלל עשן זה כתדיר כי הוא נמצא למעשה (ממעשן זה וממעשן זה) רובא דיומא.

ו) ולמחות בזה יכול למחות לא רק שכן שנכנס העשן ברשותו משכנו, כי אם גם במקומות השייכים לרבים הזכות בידי כל אחד מהרבים למחות על כך, וככה ראיתי בקונטרס "חזה התנופה" מתלמיד הרא"ש ז"ל הנדפס בסוף ספר שו"ת חיים שאל להחיד"א ז"ל באות כ"ו שכותב בזה"ל: כשם שאין חזקה לקוטרא ובה"כ לפי שהן נזקין בה גדולים ואין הדעת סובלתו כך אין חזקה לכל נזק גדול בין שיהי' הנזק ההוא

כולל את הרבים ובין שלא יהא כולל אלא אותו האיש לבדו לפי שאין דעתו סובל הנזק ההוא, ומסלקין אותו אף על פי שמקום הנזק ההוא ברשות הרבים שהחזיקו בו מעצמו אלו בעלי הנזק וכ"א עכ"ל. הרי בהדיא שההלכה בזה שיכולים למחות בעשן המזיק ההוא לא רק כשזה נכנס ברשותו היחיד, אלא גם כשהוא ברשות הרבים, מפני שגם לניזק חלק בו, ולא רק הרבים יכולים למחות על כך, אלא גם היחיד שאין דעתו סובל הנזק (עיי' גם בשו"ע שם בסעי' מ"א בנוגע לזה שגם יחיד שאיננו סובל יכול למחות אע"פ ששאר בני אדם כן סובלים זאת ע"ש).

ז) ואפילו אם עד כה סבלו את המעשן, מכל מקום יכולים לחזור בהם ולטעון שלאור ההתגלויות החדשות על ההיזיקים שגורם עשן הסיגריות לא יכולים לסבול זאת מעתה. ויש ללמוד זאת ממה שמצינו בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' קס"ב שהשיב בנוגע לנזקין כקוטרא ובית הכסא, דכל נזקין אלו שהן כנזקי הגוף יכול לומר סבור הייתי לקבל ואינו יכול לקבל עיי"ש. ומזה במכל שכן לכגון נידוננו שיכול לטעון בכזאת היות שיש לו אמתלא מבוררת על כך הואיל ונתחדש לו המידע על זה, ולכן שוב איננו יכול לסבול שאיפת הריח המזיק הזה אל תוכו.

ויש לציין עוד למה שכותב במגביל זה הנתיבות המשפט בסעיף קנ"ו סק"ז, דאם היה בריא ונחלה לא מהני החזקה הקודמת שכבר החזיק. דחולה ודאי דדמי לקוטרא וביהכ"ס ע"ש. והוא הדין איפוא גם כאן לא מהני אפילו בהחזיק לעשן.

ח) ושיעור הרחקה בזה? היות ולא נתבאר שיעור על כך, יש להחיל בזה פסק הרמ"א בסי' קנ"ה סעי' כ' שפוסק, דכל היזיקות שלא נתבארו שיעור הרחקתן, השיעור הוא, בכדי שלא יזיק לפי ראות הבקיאים עיי"ש. או שירחיק עד כדי שיעור שלא יגיע העשן אל האחרים.

ט) בסיכומם של דברים, זאת תורה העולה מדברינו להלכה, כי שפיר יש מקום לאסור העישון על פי דין תורה. וכמו כן כשמעשנים במקומות ציבוריים יכול שפיר כל אחד ואחד מהנמצאים שם שחושש מזה לפיגוע בבריאותו למחות בידי המעשנים שלא יעשנו.

והנני בכבוד רב ובברכה מרובה בידידיות
ובהוקרה

אליעזר יהודה וולדינברג

☆☆☆

- בכל שנה מתים בארה"ב כ-150,000 (מאה וחמישים אלף) איש כתוצאה מעישון.
- כ-50,000 נהרגים שם בתאונות דרכים.
- כ-17,000 איש נהרגים מפגיעות נשק קל, 3000 מטביעה במים.
- רק מאה (100) איש נספים בתאונות הקשורות בשימושי אנרגיה גרעינית וכורים אטומיים, ופחות מ-10 אנשים לשנה נספים עקב השימוש בכל סוגי התרסיסים הביתיים וחומרי ההדברה.

* מתוך: Scientific American 246 (2) Feb. 1982 p. 36